

בני ברית ישראל

מועצה אזורית דרום

יו"ר מועצה: אבי ארז

ereza100@gmail.com

עורך: יוסי רזי

razyf@013net.net

עלון מספר 23

לשכת הנשיא ויצמן לשכת נתיבי השלום לשכת בנימין דה רוטשילד לשכת המדע-רחובות

ניסן תשפ"ב

העלון הדיגיטלי

אפריל 2022

תוכן עניינים

דבר העורך – יוסי רזי

דבר יו"ר המועצה – אבי ארז

פייק ניוז בעקבות פיגוע הטרור האחרונים - אופיר בראל

מה יהיה? מבט אל העתיד – ד"ר יאיר שרן

לדעת יפנית: הבנת הנקרא – יואב גל

כחלום יעוף – לאה רוסמן

חסיה ובית הילדים בלודז' – ד"ר מירי נהרי

על ספסל בגן רינה סמילנסקי – עזרא קורן

ביוגרפיה של רחוב- ישראל אהרוני - זואולוג – צבי תדמור

מעשה בצבייה ובזואולוג ישראל אהרוני. סיפר עמיהוד נחמני – צבי תדמור

היה הייתה עברית – רות קלי

משולחנו של גיאוגרף . הר גלבוע – הצבי ישראל – שוקי ברנדויין

"אדם יוצר רוע, כשם שדבורה יוצרת דבש" – ד"ר שלמה הרציג

חלון לעלון יוסי רזי

קודקוד

בתחנת הדלק נעצר רכב שחור ומתוכו יצאה אישה, כבת ארבעים, לבושה בחולצה אדומה ומכנסיים לבנים; סגרה את הדלת, וחלפה על פנינו בצעד מהיר בדרכה ל'אלונית'.

הסתכלתי ממקומי שבחצר התחנה אל תוך הרכב, ומבעד לִפְהוֹתוֹ, הבחנתי במושב הסמוך לנהג בקודקוד קטן של ילד.

זוגתי שישבה מולי הביטה בי ואני הבטתי בה.

היא אמרה לי את מה שרציתי להגיד לה:

יש כאן משהו מוזר - האימא הזאת לא אומרת דבר לילד, לא מדווחת לו שמיד היא חוזרת, לא מתְרָה בו שיישאר במקומו ולא יקפוץ, לא שואלת אותו אם הוא רוצה שהיא תביא לו משהו מה'אלונית'. היא הולכת ישר לאלונית כאילו אין איש ברכב..

עברו עוד רגע, שניים.

קודקוד הילד נותר מוֹטָה קדימה ומטה.

אמרתי לזוגתי את מה שהיא רצתה להגיד לי:

הילד אינו בתחנת הדלק, אינו ברכב שחור ואינו עם אימו שבאדום-לבן. הילד מרותק ל'טאבלט', אולי צופה ברגע זה בסרטון על רכב שחור שנעצר בתחנת דלק ומתוכו יוצאת 'וואנדרוואן' בבגדי כחול אדום.

האימא עברה על פנינו בפסיעות איטיות, בחזרה לרכב, מתקתקת בזריזות על הנייד שבידה. כשהגיעה לרכב פתחה בתנופה את הדלת ונבלעה בתוכו. הרכב נהם קלות, התקדם לקצה התחנה ומשם האיץ לעבר הרחוב.

לכותבים בעלון הפעם נוספה – לאה רוסמן, פסיכותרפיסטית, גרה ברחובות, שמתארת חוויה שהיא עוברת לאחרונה, חוויה שמוֹפְּרֵת לעוד מבני גילנו.

וכרגיל - תודה גדולה לכל הכותבים.

דבר יו"ר המועצה

שלום חברים

אין לנו רגע דל. אירוע רודף אירוע, והחדשות זורמות בקצב שלא ניתן מנוח לרגע. עדיין לא הספקנו להתאושש מהפגעים בחדרה ובבני ברק, עוברות הכותרות לזירה הפוליטית. עוד זו רועשת, והטרור שוב מכה בנו, הפעם בלב תל אביב. התשובה שלנו היא לנסות להמשיך בשגרת החיים ככל שניתן, ולא לתת לטרור להשיג את מטרתו שהיא שיבוש החיים במדינה.

לשכת הנשיא ויצמן ברחובות מעודדת את החינוך המוסיקלי בעיר, ומחלקת מענקים כספיים לחניכי הקונסרבטוריון. מדי שנה נערך מרתון פסנתרנים צעירים שבסיומו נערך טקס חלוקת המענקים לתלמידים. האירוע החגיגי נערך בבית יד לבנים, והחל בטקס המסורתי של הדלקת מנורת בני ברית.

בהמשך, הפסנתרנים הצעירים הפליאו בנגינה ובחינניות.

לסיום הערב ניגנו צמד פסנתרנים יפני-ישראלי טמי קנאזאווה ויובל אדמוני שתי יצירות: "רפסודיה הונגרית" ו"ריקודים סלובאנים". פשוט הנאה צרופה!

עם ישראל חוגג בשבוע הבא את חג הפסח. חג חרות, אביב והתחדשות. נאחל לכולנו חג רגוע.

חג שמח וכשר

אבי ארז

פייק ניוז בעקבות פיגוע הטרור האחרונים

אופיר בראל

בשבועות האחרונים, אנו רואים כי הטרור שוב מרים את ראשו ברחבי הארץ. מלבד הירצחם של אזרחים תמימים, הטרור מביא עימו גם גל של הודעות שקריות מסוגים שונים ומשונים: כך, למשל, **שודרה** בטלוויזיה "התקהלות" של אזרחים ערבים בשער שכם בעקבות הפיגוע בבני ברק, בו נרצחו חמישה אזרחים, כשלמעשה, ההתקהלות המדוברת היא בכלל מתקופת שומר החומות. בנוסף, **הודעה** שהופצה ברשתות החברתיות הציגה, כביכול, הודעה ממשרתת ישראל על "התרעות מיידיות" לפיגועים בשורה ארוכה של מקומות ברחבי הארץ- אך המשטרה לא הוציאה שום הודעה כזו.

האם חשבתם פעם, מה מניע אנשים לפרסם ביוזעין ידיעות שקריות?

shutterstock

הסיבות לכך מגוונות כמו מספר בני האדם ברחבי העולם, אך בכל זאת, ניתן לזהות מספר סיבות מרכזיות, שחוזרות על עצמן שוב ושוב. בהקשר של הודעות כזב, הקשורות לענייני בטחון וטרור, ניתן להצביע על שני מניעים משמעותיים:

המניע הראשון הוא שנאת קבוצות באוכלוסייה: לא פעם, משתמשים יוצרים ומפיצים ידיעות כוזבות על מנת לקדם אג'נדות גזעניות, שוביניסטיות או הומופוביות נגד קבוצות מסוימות באוכלוסייה. התופעה הזו ניכרה במיוחד במהלך בחירות 2016 לנשיאות ארה"ב: שם, פעילים רוסיים שהפיצו פייק ניוז, השתמשו במספר נושאים שנויים במחלוקת, על מנת להעצים סכסוכים בחברה האמריקאית ובכך להחליש אותה מבפנים. המוטיב המרכזי שנעשה בו שימוש היה המוטיב הגזעני, או ליתר דיוק- העימות בין אזרחים שחורים ללבנים. בדרך הזו הופצו, למשל, סיפורים שקריים על אלימות משטרתית מצד שוטרים לבנים נגד אזרחים שחורים. המוטיב הזה היה כל כך נפוץ, עד שמספר הפרסומים הכוזבים בנושא בין השנים 2015-2017, שפורסמו בפייסבוק ע"י טרולים רוסיים, עמד על 24.8 מיליון פרסומים. הנושא הבא אחריו קיבל רק 8.8 מיליון פרסומים בתקופה הזו.

המניע השני הוא הרצון לקבל מעמד חברתי: בתקופות של אי וודאות, מתח או פחד, אנחנו משוועים לקבל מידע שינחם אותנו, שיעודד אותנו או שינחה אותנו מה צריך לעשות ומה אמת ומה לא. אנשים רבים עלולים לנצל את אי הודאות הזו, על מנת להיתפס כמקור מהימן להפגת אי הודאות ע"י הפצת ידיעות "בלעדיות", שאינן מתפרסמות בשום מקום אחר. בצורה הזו, המפרסם למעשה קונה לעצמו מעמד חברתי ברשתות השונות ועוד ועוד גולשים ירצו לקרוא ולשמע דיווחים נוספים שהוא פרסם (למעשה, מדובר בכדור שלג שהולך ומזין את עצמו לאורך תקופה). בחלק מהמקרים,

האפקט הזה מועצם אף יותר, כשאותו מפרסם מציג בפני ציבור העוקבים שלו מידע שהוא רוצה לשמוע, כזה שמושפע מתפיסות עולם, דעות ואמונות (נקודה זו יכולה להתקשר למוטיב הגזעני, שצוין קודם לכן).

מה ניתן לעשות בזמנים כאלו, כשהרגשות השליליים מציפים אותנו ועלולים להגביר את המשיכה שלנו לפייק ניוז?

בקיץ 2021, סינדי אוטיס (Cindy Otis), סוכנת CIA לשעבר, פרסמה ספר שמסייע לאנשים להבדיל בין אמת לשקר, המבוסס על עברה המקצועי כסוכנת מודיעין.

מתוך הספר, ניתן לחלץ ארבע עצות שימושיות, שיכולות לסייע לנו:

ראשית, נבדוק את הרגשות העולים בנו בעקבות קריאת כותרת או שורות ראשונות של הסיפור החשוד. חשנו רגש שלילי? זהו תמרור אזהרה לעצור.

שנית, נבדוק את המקור- האם ישנו מקור לסיפור והאם זהו מקור מהימן?

שלישית, נשאל את עצמנו- האם הסיפור המדובר באמת יכול לקרות? האם זה בכלל הגיוני או אפשרי?

ולבסוף, נשתמש בחיפוש תמונות בגוגל, על מנת לחפש את מקורן של התמונות שאנחנו רואים. כאן, תוכלו למצוא הסבר מפורט כיצד לעשות זאת- מהמחשב או מהטלפון הנייד.

מעוניינים לשמוע עוד על עולם הפייק ניוז? אתם מוזמנים לעקוב אחרי [בפייסבוק](#) או [באתר האינטרנט שלי](#).

מה יהיה? מבט אל העתיד

הפעם: קיצה של הפרטיות- רשימה מסכמת

ד"ר יאיר שרן, ראש הקבוצה לתובנת העתיד

הסופר והמחזאי הצ'כי אנטון צ'כוב כתב "החיים האישיים של כל אדם מבוססים על סודיות וכנראה זו הסיבה שאדם מתורבת שואף כל כך שהפרטיות שלו תכובד". כפי שראינו ברשימות הקודמות בעלון זה ההתפתחויות הטכנולוגיות מעמידות את הפרטיות שלנו בהווה ובעתיד באי וודאות גדולה. ה"סודות" שלנו נחשפות שכבה אחר שכבה על ידי יותר ויותר טכנולוגיות חודרניות. השאלה המתעוררת במלוא חריפותה היא כיצד נוכל להתמודד עם המצב המתהווה וכיצד נגיב להכרה שסודותינו הכמוסים עלולים להיות נחלת הכלל.

ברשימות קודמות סקרנו טכנולוגיות שמסכנות את הפרטיות בהווה ובעתיד. אמצעי התקשורת העומדים לרשותנו ניתנים לחדירה, לחשיפה ולהאזנה באמצעים הולכים ומשתכללים. כפי שהוכח הנתונים והחומרים האצורים בהם ניתנים ל"שאיבה" ולשימוש ללא ידיעתנו. חשוב שנבין. מדובר לא רק בטלפונים הניידים החכמים אלא בכל אמצעי שמצויד בכרטיס תקשורת שחשוף למרחב החיצוני, החל במחשב הביתי, במכונית החכמה והאוטונומית, ובעתיד ברובוטים אנושיים שישרתו אותנו במרחב הציבורי ובמרחב הפרטי. אמצעי הצילום גם הם משתכללים ויאפשרו יכולת צילום ממרחקים גדולים כמו גם צילום מעבר למחסומים כמו קירות, לבוש וכדומה. מערכות זיהוי פנים יידעו לקשר בין מצולם, שעד כה היה אנונימי, לבין אישיות ספציפית על כל המשתמע מכך. בנוסף לכל אלה נזכור שמירב המידע שנאסף עלינו בהסכמתנו, כולל המידע הבריאותי והכלכלי, מצוי במאגרי מידע

שנפרצים מעת לעת ולכן גם הוא שמור בערבון מוגבל. מידע רב על הפרט יכול להתקבל למשל על ידי ניתוח ה- די. אן. איי. שיכול להילקח מאיתנו לא תמיד בידיעתנו ובהסכמתנו. על כל אלה נוכל להוסיף את האפשרות המסתמנת לפיענוח מבנה המוח וגלי המוח עד כדי קריאת מחשבות והעברת מחשבות. אפשרות זו שנראתה עד כה עתידנית ורחוקה בזמן נראית באופק והופכת את אט לטכנולוגיה עתידית אפשרית. **מסקנה מכל אלה היא שכל ההגנות שנשתמש בהן למנוע חשיפת מידע פרטי עלולות להיעקף או להיפרץ ללא ידיעתנו והפרטיות נשחקת.**

הבה נדמיין את שנת 2050 אולי קודם. כל האמצעים שתיארנו מפותחים ונמצאים בשימוש. תחילה על ידי גופים ממשלתיים וציבוריים אמינים ואחר כך גם על ידי משתמשים פרטיים וארגונים עם כוונות זדון. הפרטיות אותה הכרנו באה אל קיצה. תפיסת הפרטיות אותה טיפחנו ולה הורגלנו במאה ה-20 אינה רלבנטית יותר בעומק המאה ה-21. צפויים לנו "חיים ללא סודות". האם מגמה זו ניתנת למניעה?

כאשר פותחו הסורקים הראשונים לשימוש בשדות תעופה הבינו המפתחים ששימוש בסורק עשוי לחשוף את גופו של הנבדק בפני הבודקים ובכך לפגוע פגיעה קשה בפרטיותו. הפתרון היה להרחיק את תמונת הנבדק ממקום הבדיקה וכן את הצופה בתמונה, כדי לוודא שהנבדק לא מהווה סכנה ביטחונית, מרוחק ממקום הבדיקה. הצופה אינו רואה את הנבדק ואינו יכול לקשר בין התמונה לאישיות אמיתית. בכך נשמרת פרטיותו של הנבדק ותהליך הבדיקה יכול להתמש. המנעות מראש של פגיעה בפרטיות תוך כדי פיתוח המערכת הטכנולוגית הוא אחד הדרכים לשמירה על הפרטיות. אך מי יתקע לידינו כף שכך ינהגו בכל מקרה ומקרה? הסערה האחרונה, שקרתה בישראל, עם חשיפת האפשרות, שהמשטרה שותלת רוגלות בטלפונים של אנשים הנמצאים במעקב, ושואבת מהם מידע פרטי לצורך וגם לא לצורך, חידדה את הבעיה. התגובה הציבורית החריפה סימנה את העובדה שסבלנות הציבור והבנתו עשויים לפקוע כאשר נחצה גבול בלתי נסבל, ואז פורצת מחאה שבה הציבור אומר- עד כאן! המחיר שהציבור מוכן לשלם בפרטיות עבור הבטחון המובטח לו מוגבל. בשלב מסוים הציבור יסרב לשתף פעולה. מחאות כאלה צפויות ככל שבין שהחדירה לפרטיות הולכת וגוברת.

רגולציה מתאימה וערנות ציבורית אקטיבית עשויות אם כן להאט את המגמה ובמקרים מסוימים למנוע את תוצאותיה המטרידות. פיתוחן של טכנולוגיות בעיתיות ושימוש בהן כבר נמנע בעבר בגלל התנגדות הציבור. בכלל זה למשל שיבוט בעלי חיים בכלל ובני אדם בפרט, הגבלת התפוצה של נשק גרעיני, בקרה הדוקה על ניסויים בבעלי חיים ובבני אדם ועוד. אף אחד לא רוצה שגופו, מעשיו, מחשבותיו וסודותיו יהיו גלויים לעיניים ואוזניים של אחרים. הוא יעשה כל שלאל ידו כדי לשמור עליהם מכל משמר. יש כאן פתח לתקווה שהחברה תוכל למנוע תוצאות לא רצויות של פיתוח טכנולוגי עתיר סכנה. אל לנו להתפלא שהמושגים "קץ הפרטיות" או "מות הפרטיות" יופיעו ויעלו בעתיד הקרוב. אין ספק שתפיסת הפרטיות תשתנה ותותאם לעולם הטכנולוגי העתידי. כיצד ועד כמה ימים יגידו.

2020 שנה שחורה לפירטיות בישראל

לדעת יפנית: הבנת הנקרא

יואב גל

מי שראה את הסרט "מבצע סבתא" יודע שיש רק דרך אחת לשחות מאה מטר: להתחיל בכל הכוח ולאט לאט להגביר את המהירות. זאת אמת שנכונה במידה רבה גם לשפה היפנית. יש לדעתי רק דרך אחת ללמוד ולדעת לעומק יפנית: להיוולד ביפן להורים יפנים וללכת לבית ספר יפני עם ילדים יפנים אחרים ומורים יפנים. כל שיטה אחרת תשיג תוצאות חלקיות בלבד התלויות במידה המאמץ והכישרון. השפה היפנית לא דומה לשום דבר אחר. בוודאי שהיא רחוקה במבנה ובהיגיון מכל שפה מערבית כמו המרחק מהארץ למאדים.

日本語

כתב יפני

בעת אימוצן של הסימניות הסיניות לתוך הכתב היפני (קאנג'י) היו רבבות מאלו. זה גם לא היה מהלך אחד מובנה וברור, אלא תהליך ארוך בו אומצו סימניות ליפנית על ידי אנשים שונים, במסגרות שונות ולצרכים שונים. בנוסף לכך, להבדיל מהשפה הסינית בה לכל סימן יש בדרך כלל מובן יחיד וצורת הגיה מסוימת, הרי שביפנית לכל אחד כזה יש לפחות שתי צורות הגיה שונות: אחת יפנית והשנייה מה שהיפנים קוראים הגייה סינית. אבל במקרים רבים ישנן צורות הגיה נוספות ושונות. הסיבוך אינו נגמר כאן אלא רק מתחיל כיוון שאופן הגיית הקאנג'י תלוי בצרוף שלו. כלומר, סימן א' בצרוף של סימן ב' נקרא, נהגה ויש להם מובן שונה לגמרי מהמצב בו סימן א' מצורף למשל לסימן ג'. כלומר עצם ההגייה של מילה מסוימת כלל לא מבטאת את המשמעות שלה. זאת כיוון שאותה צורת הגייה יכולה לבטא אוסף של מילים בעלות אותו צליל אבל עם סימניות שונות לגמרי ומובנים שונים. המשמעות של השיטה אומרת שלא די ללמוד את הסימנים הפונטיים אלא יש צורך ללמוד את כל הצירופים האפשריים של כל אחת מהסימניות השונות. זה המון המון ללמוד בעל פה.

ישנם גם דרכים שונות בהם ניתן לספור. בשפת הקודש, לצורך הדוגמה, ישנן שתי צורות ספירה הנשענות על בסיס מגדרי: אחד-אחת, שניים-שתיים וכך הלאה יש לנו גם מספר סודר: ראשון-ראשונה, שני-שנייה, נוסף למקרים מיוחדים גם את אותיות הא'-ב' וזהו פחות או יותר. ביפנית זאת שיטה שונה לגמרי וסופרים אנשים בשונה מעפרונות, דברים עגולים כמו תפוח עץ למשל באופן שונה ממכלי תחבורה, דברים שטוחים כמו דף באופן שונה מציפורים וכך הלאה עד אין קץ. כמובן שאת כל הסדרות השונות האלה יש ללמוד בעל פה ולדעת איזה עצם לשייך לאיזה סוג של שיטת ספירה. זה עוד לפני שהזכרנו כלל את מניין השנים הנספר לפי תקופת שלטון הקיסר. באפריל 2019 הסתיימה תקופת הייסי, שלטון הקיסר אקהיטו שהחלה בשנת 1989, והחלה תקופת רייזוה ב-1 במאי, שאז יורש העצר נרוהיטו התמנה לקיסר במקום אביו. לא לשכוח לרגע שישנה שושלת של 126 קיסרים כאלה.

השפה היפנית, להבדיל מרוב השפות המערביות איננה אמצעי להעברת מסרים לוגיים. היפנית היא מכשיר להעברת תחושות. כאשר א' משוחח עם ב' חלק לא מבוטל מהשיחה מוקדש להעביר במרומז רגש ותחושות ולא מידע מדויק ולוגי. ככל שהשפה מנומסת יותר המסרים יהיו עדינים יותר ומורכבים עד כדי אמנות של תחרה עדינה. רק בשיחה בין בני המשפחה הגרעינית או בין חברים מאוד קרובים, בדרך כלל באותה קבוצת גיל ומאותו המגדר תגיע השפה לפשטות נקייה. גם מונחים כמו כן-לא, מכוער או מעניין הופכים לפתע להיות לגמרי לא פשוטים. המילה 'כן' למשל איננה מילת חיוב, עד כמה מפתיע שזה עלול להישמע. טעות נפוצה שעושים זרים רבים ביפן, בעיקר אנשי עסקים, שקיבלו תשובה ביפנית של 'האיי' המתורגמת בדרך כלל ל-'כן' במילון ועל בסיס זה משוכנעים שהגיעו להסכמה חיובית עם בן שיחם. באחריות רבה ניתן לומר שאין הדבר כך. המילה האי ביפנית משמעה אחת בלבד: אני שומע את הקולות שאתה משמיע. זה לא אומר שהבנתי וזה לא אומר שהסכמתי.

בנוסף לכל המורכבות הזו, מבנה המשפט הוא סיבוך בפני עצמו. יש נושא דקדוקי אבל יש גם נושא נוסאי. ישנן מיליות זיהוי שלא ניתן לתרגם אותן וככל שרמת הנימוס בה עושים שימוש גבוהה יותר כך עולה הערפול, המשפטים מתארכים ומתמלאים במיליות מילוי והפעלים עוברים טשטוש. במידה וישנה שלילה במשפט היא מופיעה בסופו. כלומר שברמת הנימוס הגבוהה נאמר משפט ארוך מאוד מורכב ומסובך ובסופו השלילה שביפנית נשמעת משהו כמו 'קצת פחות' אבל משמעותה היא בעצם לא ואז מתהפכת כל משמעותו של המשפט. כדי למנוע פגיעה בכבודם של המשוחחים מתנהלים חילופי דברים ארוכים ומסובכים ובדרך כלל ללא קביעות חדות וברורות. כך צעד אחר צעד מתקדמים לקראת הסכמה וסיכומים של הדיון באופן שמקובל על כל המשתתפים במידה והם שווים זכויות בשולחן הדיונים. כאשר איש עסקים יפני מגיע למערב ויש לו עניין בנושא מסוים? הוא יידע היטב ובאופן מקצועי לנהל משא ומתן מערבי, קצר וענייני. אבל ביפן? ביפנית? בין יפנים? ברמת נימוס גבוהה שאמורה לכבד את כל השותפים לשיחה? טוב.... זה כבר סיפור אחר לגמרי.

הישראלי חסר הסבלנות, הרגיל לומר בכל הזדמנות 'טוב.... יאללה מיצינו'.... או כאשר יאלץ להקשיב למשפט החורג במקצת מאחד הניסוחים הבאים: 'מה קורה.... מה העניינים... אחי, מה המצב'.... יראה בשיח מהסוג היפני סוג של 'חפירה' ויתקשה מאוד לרדת לעומק הדקויות והמורכבות של השפה היפנית גם כאשר זו מדוברת על ידי יפני הדובר אנגלית. במקרים רבים, תרגום מיפנית לעברית דורש גישור על תרבות, על מבנה שפה שונה ועל גישת תקשורת שונה לגמרי. זה בערך כמו לנסות לשלוח מכתב עם בול לתיבת הוואטסאפ בסלולר.

כחלום יעוף

לאה רוסמן

אני בדרכי אליו. היא אמרה שאני משפיעה עליו לטובה.

פיניתי זמן להיות איתו.

אני יושבת מולו. חלפו כבר 20 דקות. הוא מרוכז כולו באוכל המונח לפניו. בעזרת שתי ידיו הוא מכניס את הכף לפיו, ואוסף את שנופל מהכף, וממהר לתחוב גם אותו לפה. ידו אוחזת גם בפרוסת לחם, והוא נוגס בה בתאווה.

אני מחליטה לספר לו על פגישה שלי עם חבר ילדות, שביקש למסור לו דרישת שלום חמה. הוא נועץ בי מבט מושהה, ואז שואל אם אני זוכרת איך הוא נהג לשחק ולשוחח עם חברי.

אם אני זוכרת... איזו שאלה, ועוד איך זוכרת!

מתמיד, הוא היה מעין מלווה צללים שלי. בילדות ובנערות חלקנו מחשבות ותחושות, ובבגרותנו, אהבנו להעלות זיכרונות וחוויות מתקופות שונות בחיינו, ונהנינו מהנוסטלגיה הזו, שהיוותה הוכחה נוספת לקשר העמוק בינינו.

גם עכשיו, אני מעלה זיכרון משותף על אותו חבר. איך אז יעץ לי להתמודד עם התנהגות ההתרסה והתחרות איתו. אני מרגישה כמה חשוב לו לשמוע ממני שאני זוכרת אותו בשיאו, וכמה היה משמעותי עבורי, וששימש לי מנטור לחיים. זה מעלה חיוך של אושר על פניו, ועיניו קורנות לרגע. וזה נכון.

הוא לימד אותי לחשוב, גירה את סקרנותי, ופתח בפני אופקים חדשים בתחומים רבים.

בדרכו הסבלנית ידע להוביל אותי אל הפתרון, ולא סתם לספק לי אותו, כיוצא ידי חובה או כדי להבליט את יתרונו, הוא ממש נמלא סיפוק והנאה לבנות אצלי תחושה של מסוגלות.

הנושאים המסובכים, למשל בפיזיקה או בפילוסופיה, הפכו פשוטים להבנה, בזכות היכולת המופלאה שלו להסביר ולהמחיש.

ידעתי את כישוריו ותבונתו הרבה, כמו את כישוריו המנהיגותיים והחברתיים.

כשהוא היה בסביבה. הרגשתי שאני נושאת קלף ג'וקר בכיסי, יש לי למי להפנות שאלות, ורוב הסיכויים שיידע להשיב תשובות. הייתי שמחה וגאה שהוא בחיי, וגם הוא, לא פעם אמר לי, כמה הוא שמח שהופעתי בחיי. כמה משמעות וערך ספג ובנה על עצמו, באמצעותי.

אח ואחות בני 70 צילום: מעריב

אני מתבוננת בו עכשיו, ולבי נכמר.

מחלתו פגעה בו בדיוק במרכז מהותו. האינטלקט, שהוביל אותו להישגים אקדמיים ולתפקידים רמי דרג, הלך ודהה.

לפני זמן מה, עוד היה מודע לירידה ביכולותיו, לקושי להתמודד עם פתרון חידת היגיון פשוטה או עם פתרון בעיה מתמטית לא מסובכת. וכעת נדמה, שכבר לא מוטרד מכך. גם לא מהנסיגה בתפקודים המוטוריים, הנסיגה בתמירות קומתו הזקופה, והתלות הגוברת בסיוע סיעודי.

הוא נאחז בשגרה של נוחות מדומה, וחוש ההומור הדק שלו עדיין משמש לו כיסוי והגנה לתבוסה המשתלטת. ואולי זה מה שהוא צריך עכשיו, שתהיה לו השגרה הנינוחה שלו, ומענה לבקשותיו הצנועות.

ואני בכאב, אצטרך ללמוד לחיות עם האובדן המתמשך של אחי האהוב.

חסיה ובית הילדים בלודז'

ד"ר מירי נהרי

חסיה (ביליצקה) בורנשטיין נולדה בגרודנו בפולין. במהלך המלחמה הגיעה לגטו ביאליסטוק, שם שמשה כקשרית עבור המחותרת. לאחר חיסול הגטו הייתה קשרית בגדוד הפרטיזנים ביערות ביאליסטוק. במשך היום עבדה כפולניה אצל משפחות גרמניות ובלילות הבריחה נשק, תחמושת, מזון ותרופות לפרטיזנים. לאחר המלחמה הגיעה לוורשה שם הצטרפה לתנועת הבריחה. במסגרת התנועה חסיה החלה לפעול יחד עם שותפיה לאיסוף ילדים ובני נוער ניצולים, לטפל בהם ולהכשירם לקראת עלייה לארץ.

חסיה פתחה וניהלה את בית הילדים היהודי הראשון בלודז'. היא לא רק אספה את הילדים היהודים ממנזרים, כנסיות, משפחות נוצריות, מקומות מסתור ומחבוא, אלא אף גרה עמהם בבית הילדים. היא הייתה עם הילדים שצעקו בלילות את הסייטם שלהם, היא הייתה עם הילדים שתמיד "היו רעבים". היא דאגה שסלסלת לחם תהיה תמיד מוכנה במטבח למי שצריך, ביום או בלילה. היא הייתה לילדים האמא שנרצחה, האחות שמתה מול עיניהם, וגם מדריכה ומחנכת.

לימים סיפר אחד הילדים: "הייתי גנב ושוודד, מרביץ, פרא אדם. לולא חסיה, שידעה לחבק, לעבוד עם הילדים, שהייתה דמות אם, הייתי נהפך לפושע". חניכה אחרת סיפרה: "בחום ובמשחקים היא החזירה לנו את ילדותנו".

במסגרת תנועת הבריחה בדרך לא דרך, עם תעודות מזויפות עברה חסיה עם הילדים את הגבול לגרמניה. שם הם שהו תקופה מסוימת בבית ילדים במחנה עקורים אך לא היה ברור כמה זמן ישהו שם. חסיה פיתחה התנהלות חינוכית לאורך היום כולו. התוכנית התבססה על סדר יום עמוס שלא השאיר זמן לילדים לחזור אל זיכרונות העבר. סדר יום היה נוקשה

אך אוהב ותומך. מסדרים, לימודים, משחקים, השתתפות בתחזוקת הבית, כלומר הילדים היו צריכים לנקות את החדרים, לסדר את המשחקים ולעזור זה לזה. משם המשיכה חסיה לנדוד עם הילדים שלה: שוב אורזים תרמיל קטן עם כל מה שיש בעולם ושוב נוסעים, בתנאים קשים, למקום לא ידוע, למחנה אחר. בשנת **1947 נמסר** לחסיה כי הילדים הגדולים יותר יוצאו לדרך בלילה. הודיעו לה שהילדים הקטנים יאלצו להישאר עקב חשש שסכנות ותלאות המסע יפגעו בהם. חסיה

הודיעה כי יותר היא לא תפריד בין אחים וסרבה להשאיר את הקטנים, למרות הסכנה. הם יצאו ביחד, בלילה. הם עלו על משאיות מכוסות ברזנטים ונסעו בתור ציוד. היה צריך להיות שקט מוחלט, לא מדברים, לא בוכים. מדי פעם עצרו להשתחרר ולמתוח הרגלים. הם נסעו לצרפת, אל חוף הים התיכון ממנו יצאו לתחנה האחרונה – לארץ-ישראל. חסיה והילדים הוברחו מגרמניה לצרפת ושם עלו על **אוניית המעפילים "תאודור הרצל"**.

האונייה נתפסה על-ידי המשחתות הבריטיות והחלום להגיע לארץ נדחה שוב. יחד עם שאר מעפילי האונייה חסיה והילדים גורשו למחנה מעצר **בקפריסין**. שוב גדרות תיל, שוב תנאים קשים. במשך כחצי שנה המשיכה חסיה להיות עבור הילדים אמא, אבא, אחות, תחליף למשפחה שנרצחה. חסיה נפרדה מ"הילדים שלה" רק לאחר השחרור מהמחנה בקפריסין והגעתם ארצה.

על ספסל בגן רינה סמילנסקי

בגן רינה ברחוב יעקב
צמחי המושבה והתנ"ך,
גם אמנון ותמר,
כליל החרש וחסב בן יקינטון.

בתי קינן לצפורים
לחסידיה, ליונה ולירגזי,
בארות ומערכות נקניט
שבילים נסתרים,
ספרים לנפש
שעון שמש
ועוד דברים יפים.

בספור מקראי
על אמנון ותמר,
התקשט האח
ובאחותו חשק-
לאחר המעשה האסור
תמר את כתנתה קרעה,
ואפר על ראשה פיזרה
אמנון למות הכה
והנה הם
בחסר הגן
בבוא החורף שני לבבות
שותים בצמא
את אמא אדמה
מרהיבים בפינים
וכבוקים לעד.

אגדה המספרת
על כליל החרש
ועל יהודה איש קריות
שנתלה על זמורותיו
כשלתע נשרו עליו,
מתוך גזעו בצבץ לכב
אדמו מדם פרחיו,
שמו מעיד על יפיו
גבהו כעשר אמות
טעם פרחיו טוב
וגם ריחם כבשם סוגה.
בקץ יתנפה בעלים
סתו מעלותו יתפשט
בחורף ובאביב
בצורות פרחים יתקשט.

צפור על עץ תפוז,
ובשריקה מתגנבת שכנתה
מותחת גרון וקוראת
"כמה יפה את..."
והראשונה מנתרת לצידה
"לא זמן לחיזורים
עת לשמע צליל ניגונים".

בבקרים ילדים בני שש
עם דפים ושאלות
רצים משביל לשביל
כדבורים על פירות
רצים מפרח לפרח
וצוחקים בקולי קולות...

עזרא קורן, אפריל 2022 הוא מתנדב בגן רינה סמילנסקי

ביוגרפיה של רחוב- ישראל אהרוני - זואולוג

צבי תדמור

ישראלי אהרוני (אהרונוביץ), הזואולוג העברי הראשון בארץ ישראל היה דמות ידועה ומפורסמת. הוא קבע את ביתו ברחובות, ולימים בנה את ביתו ברחוב ויצמן. לא הכרתיו, ומעט מאוד ידעתי אודותיו עד אשר התחלתי לחקור את הביוגרפיה של רחוב ויצמן, בו עברו שנות ילדותי ונעוריי.

אהרוני קיבל בילדותו חינוך תורני ואח"כ למד זואולוגיה ושפות שמיות באוניברסיטת פראג. עלה לא"י בתרס"ב 1902. התמסר לחקר החי של ארץ ישראל וכונה "הזואולוג העברי הראשון". כאשר הוקמה האוניברסיטה העברית הוא הצטרף לשורותיה כחוקר ותרם רבות למחקר הזואולוגיה ולזיהוי שמות בעלי החיים הנזכרים במקרא ובספרות חז"ל.

בהגיעו לארץ, בפורים תרס"ב, נסע לירושלים לפגוש את בן יהודה. הוא מצא אתו שפה משותפת בעברית בלהג ספרדי. לאחר חג הפסח החל אהרוני לשמש כמנהל בית הספר ברחובות שבאותה העת נחשב למעוז השפה העברית הקמה לתחייה. הוא מימש את מחויבותו להנחלת

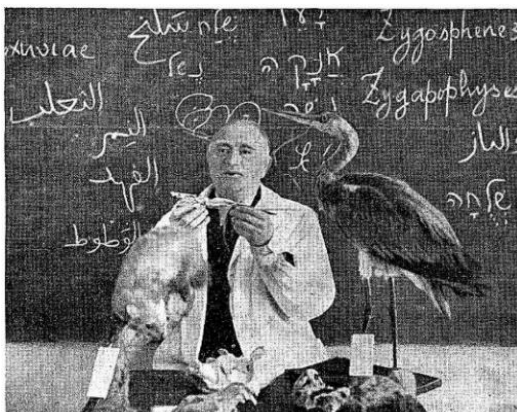
השפה העברית והקפיד שתלמידיו ידברו עברית.

בנוסף, אהרוני, לימד ב"ערבי קריאה" בני נוער שנפלטו מבית הספר, בעברית, דבר שנחשב ליוצא דופן באותם ימים. במכתב שהתפרסם בעיתונו של בן יהודה נכתב: "בערבי הלימוד האלה לומדים דברי ימי ישראל ודברי ימי העמים, ידיעות בטבע, מלבד השתלמות במדעים. כל הצעירים והצעירות האלה מדברים רק עברית גם בבית וגם בחוץ, ואין אף מושבה אחת, אין אף מקום אחר בעולם שהשפה העברית כל כך חיה עכשיו כמו ברחובות העברית"

באחד מביקוריו בירושלים אהרוני קנה צביה קטנה ובחוזרו לרחובות נתן אותה מתנה לנערה, יהודית שמה, לבית גולדין, תלמידתו. באוקטובר 1903 התארש עימה וביוני 1904 התחתנו. הזוג החל לעבוד יחד ולאסוף פרפרים ולטאות וצפרים ולסדרם. מעט מעט נודע אהרוני באוסף המעניין שלו.

אחרי נישואיהם עברו אהרוני וזוגתו, יהודית, לגור בבית כצמן, אשר ברחוב יעקב (פינת רחוב החלוץ) ומאז התפרסם שמו כמלך החיות, העופות והחרקים במזרח התיכון.

אהרוני עבר ישירות מהוראה ברמה המקומית ברחובות לעיסוק בבלשנות ובחקר עולם החי ברמה גבוהה ביותר שהייתה אז בארץ. בן יהודה עשהו שותף לוועד הלשון העברית.

בשל הזמנות של אספנים וסוחרים, אהרוני התחיל לצאת למסעות ציד ברחבי האזור, בירושלים, מדבר יהודה ובקעת הירדן. אחרים נערכו באזורים שהשתרעו בין רחובות, באר שבע ועד לצפון סיני. במהלך מסעות המחקר שלו גילה אהרוני מספר בעלי חיים נדירים שלא נראו עד אז במערב. חלק מהגילויים שלו כללו בעלי חיים שהמדע לא הכיר עד אז וחלקם נקראו על שמו.

בשנת 1908 השתתף כזואולוג במשלחת המדעית של הגיאולוג הגרמני פרופסור מקס בלקנהורן ביחד עם הבוטנאי, אהרון אהרונוסון (מייסד ניל"י). משלחת זו יצאה למסעה ביוזמתו של הסולטן עבדול חאמיד השני והייתה מהראשונות שחשפו פוספטים באזור ים המלח. הסולטן ביקש מאהרוני

לצוד עבורו זוג צופיות. ואכן, בסיום עבודת המשלחת המשיך אהרוני לאיסטנבול והעניק לסולטן זוג צופיות שינעימו לו בקולן.

מסעות ציד נוספים שערך אהרני היו לצפון ירדן, לשט אל ערב (אזור השפך במפרץ הפרסי של נהרות הפרת והחידקל), אזורי הפרת והחידקל הפנימיים, ערב הסעודית, סוריה, לבנון וימת אנטיוכיה שבתורכיה.

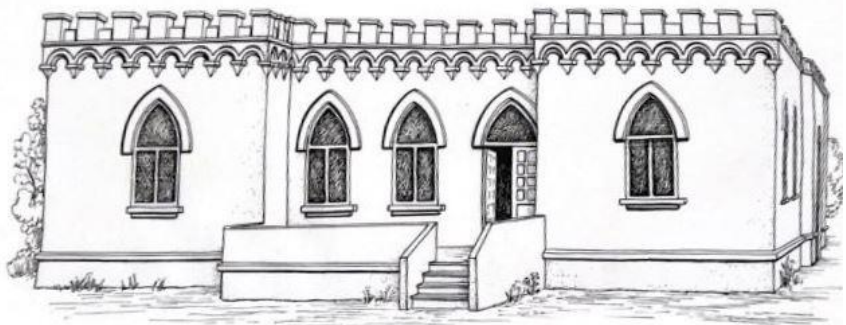
בשנת 1915, בעת מלחמת העולם הראשונה, פשט ארבה על ארץ ישראל. אהרוני פתח מיד במחקר מקיף על הארבה ותיעד, בספר בגרמנית, את תוצאות מחקריו. את המחקר הציג אהרוני לג'מיל ביי, הממונה באותן שנים על החקלאות בארמיה התורכית הרביעית של אחמד ג'מל פאשה. בהמשך לפגישה עם ג'מיל ביי והתפעלותו של האחרון מתוצאות המחקר ומסקנותיו, המשיך אהרוני לדמשק והגיש עותק של מחקרו זה לג'מל פאשה.

באותה פגישה סיכמו השניים שאהרוני יקים, עבור הארמיה הרביעית, מוזיאון זואולוגי של החי ברחבי תורכיה, עיראק ופלסטינה.

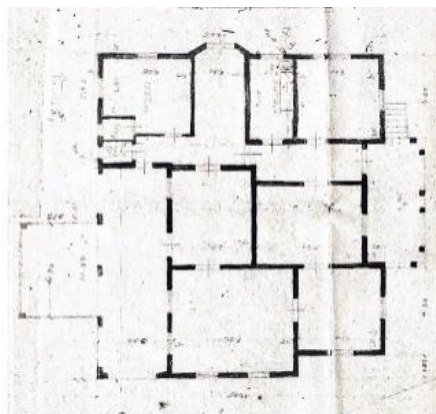
בימי מלחמת העולם הראשונה, כשהיישוב בארץ היה נתון בסכנות אינסופיות, עברה משפחת אהרוני לדמשק ומשם לבקעת הלבנון – ונשארה שם עד סוף המלחמה. בתום המלחמה, עם שובו מלבנון, מונה אהרוני לזואולוג בשירות ממשלת המנדט.

אהרוני פרסם מאמרים בעיתונות המדעית הגרמנית על צפרים, חרקים ויונקים של המזרח התיכון ושכנע את בוריס ש"ץ – מייסד 'האקדמיה לאמנות בצלאל' – בנחיצותו של אוסף זואולוגי במסגרת בצלאל. ואכן הקים את האוסף והספיק עוד בחייו להעבירו לאוניברסיטה העברית ולטפחו.

אחת התגליות הנודעות שלו הייתה ועודנה, האוגר הסורי – אוגר זהוב. שְׁגָר של נקבה מעוברת אחת שצד בערבות סוריה. השגר התרבה עם השנים והפך מקור של כול האוגרים הזהובים במערב.

בתחילת ימי המנדט אהרוני ומשפחתו עם בעלי החיים החנוטים חזרו לרחובות והוצגו לראווה בבית גולובצ'ינר מול ביתו של ר' שלמה גולדין, ברחוב בנימין. באותם ימים יהודית וישראל אהרוני רכשו מגרש בן חמישה דונם ברחוב וייצמן 19 ברחובות. המגרש גבל ברחוב שלימים ייקרא אהרוני על שמו. בקצה המגרש סמוך לרחוב אהרוני בנו ב- 1921 בית חד קומתי עם גג שטוח בסגנון ניאוו-

גותי. מסביב לגג היה כרכוב גותי מפותח ופתחים בעלי קשת גותית מחודדת. הכניסה לבית נפתחה אל מרפסת שאליה עלו בכמה מדרגות. ב- 1934 נוספה הקומה השנייה. עתה, שונה הסגנון לבינלאומי. אסתר מנוחין קנתה את ביתה של משפחת אהרוני והסבה אותו למלון בן 10 חדרים. נתנה לו את השם "רימון" וניהלה אותו בשנות ה-40.

אחרי כשנה או שנתיים, נסע אהרוני לאירופה להשתלם במקצועו ולימים נתמנה פרופסור באוניברסיטה העברית בירושלים.

לאהרוני, היה חלום והוא הצליח להגשימו. הוא רצה לקרוא בשמות עבריים, אלה הנזכרים בתנ"ך ובמשנה, לעופות, לזוחלים וליונקים שחיים בארץ ישראל ובסביבותיה. הוא כתב ופרסם ספרים על היונקים, הדגים והזוחלים. היו אלה הספרים המודרניים הראשונים בעברית. באמצע שנות ה-20 ועם הקמת האוניברסיטה העברית, החל לכהן כפרופסור לזואולוגיה והמשיך בעבודתו עד מותו בגיל 64 ב-1946.

מעשה בצבייה

סיפר עמיהוד נחמני*

צבי תדמור

אהרוני הגיע לרחובות ב-1902 וגר בבית ר' קלמן גבריאלוב ברחוב עזרא. הוא היה שונה בהליכותיו מאנשי רחובות, בדיבורו ובלבושו. הוא היה גבוה, פניו לבנים, שערותיו צהובות, קולו רם, ובדברו עברית, דיבר בהברה ספרדית, ותמיד לבש מעיל ארוך ואפור. תמיד היה הדור בלבושו, לא כאיכרים במושבה. מיד לבואו נתמנה למורה בביה"ס עממי. עת לימד, קולו היה כפעמון הנשמע בכל המושבה!. הייתי רואה אותו מדי בוקר בשעה מאוחרת לבוא לבית איזנברג, נוגע בידו על המיחם (סאמובאר) בלא לדעת אם עודנו חם, ומוזג לו כוסות אחדות של תה.

רוב המורים בימים ההם היו מכים את התלמידים במקל-חובלים! יום אחד שמעתי ברחוב עזרא את צעקותיו של אהרוני וקול בכיותיו של אמציה איזנברג. אחרי כחצי שעה הביאו את אמציה הביתה והוא ממש רצוף ושבור ועייף מבכיותיו. למחרת ראיתי את אהרוני בא, כדרכו, לבית איזנברג, נוגע במיחם ומוזג לעצמו תה. אבל הפעם, איש לא שעה אליו. חינו ירד בעיני המשפחה.

האדון איזנברג כתב מכתב לליון אפשטיין, אשר בארצות הברית, כי בחירתו של אהרוני כמורה הייתה מקח-טעות וגם מצאוהו לא שומר מצוות. אהרוני הרגיש שהוא לא אורח רצוי בבית איזנברג, חדל את מנהגו לשתות שם תה. אבל למרות מכותיו במקל-חובלים, תלמידיו עזרו לו בטיפול היונים.

אהרוני בחר כלה בעצמו והיא שמה יהודית בת ר' שלמה גולדין, ממיסדי רחובות. והיא כמוהו, בהירה, אבל צבע שיערה אדום. דומה לאביה, אשר צבע זקנו ההדור היה אדום, ולאמה, ששערותיה מזהבות. אחיה יוסף גם הוא אדום. הגולדינים כאילו התפארו בצבעם: פרותיהם היו אדומות וסוסיהם אדומים, ומצאו עוזרת לבית אשר שערותיה אדמדמות-צהובות. אמנם, היא הייתה ערביה, כנראה מצאצאי נוסעי הצלב לפני מאות שנים.

יום אחד בשעת הצהריים ראיתי את אהרוני, רוכב על חמור ובזרועותיו חיה קטנטונת ועדינה, קטנה יותר מעגל ואמרה "מה... מה... מיד הבנתי כי היא מבקשת את אימה! והיא הביטה עליי בעיניה הגדולות, כאילו הבינה כי אני יש לי אם, ועיניה כאילו אומרות: יש לי אם, אבל היא רחוקה, רחוקה. אהרוני אמר: "היא מהרי יהודה." אני רציתי ללטף אותה, את העופרה, את שערות גופה הצהבהבות, ולא העזתי! אני, הילד הקטן, והיא, העופרה הבטנו אחת אל השני והיא כאילו אומרת: אתה הלוא מבין אותי. למחרת לקחני אחי לחצר של גולדין.

בחצר פגשנו את יהודית, כלתו של אהרוני. היא אמרה: "הן באתם לראות את הצבייה, היא שם, במחסן ליד הרפת." באנו, והצבייה ממש הכירה אותנו. אהרוני היה חובב חיות והוא דאג למזונה והיה מדבר אליה בחיבה, והיא כאילו קיבלה אותו כאב וכאחד מבני משפחתה. הוא מיד הכין עבורה בקבוק מלא חלב ופקק גומי לו ונקב בו. כנראה הביא את הבקבוק מירושלים. זה היה הבקבוק הראשון ליונקי שדיים ברחובות. אז היה המנהג לחלוץ שד ולהניק תינוק עד היגמלו. האם הראשונה

אשר כיסתה את שדה בהניקה את בנה, הייתה רעייתו של זלמן מינקוב. השפעתה של הצבייה על אהרוני הייתה טובה וגם לתלמידים. אמנם צעק בקול, אבל מקל חובלים לא יראה ולא ימצא.

וכך גדלה הצבייה ונהייתה רחובותית, וחצר גולדין כאילו היה המקום אשר נולדה בו. הצבייה הייתה

דוהרת ברחובות ואפילו בשדות, ושבה לחצר. היא גם העזה לגשת לפרה ולינוק מעטיניה. בראשונה הפרה נראתה משתאית: מי את? אבל התרגלה לכך וגם ליקקה אותה בחיבה והצבייה נהנתה מאוד. היא הייתה מהלכת אחרי אהרוני ואחרי יהודית כלתו ככלב נאמן. היא גדלה אבל רגש של אלפי שנים פעם בה. ביודעים ובלא יודעים היא התגעגעה להרים ולסלעים. אבל הרים אינם בנמצא ברחובות.

הצבייה מצאה על גבעתי עשבים ופרחים וגם אשכול ענבים אשר מתק לחיכה. אצל השכנים מצאה: סלק, גזר וכרוב ושאר ירקות, והם, השכנים החלו להתאונן: "היא אוכלת את פרי גננו בכל פה."

אחרי זמן, הצבייה נעלמה. לא מצאו אותה. סיפרו כי ערבי ירה בה... בני רחובות הצטערו והתאוננו: שלוש שנים הצבייה הייתה גאוות רחובות ותפארתה! ואהרוני היה אומר: "הן הייתי כאביה, הייתה מהלכת אחריי, איך הרהיבו לחסל אותה עבור גזר אחד. היא הייתה משושי!"

***עמיהוד נחמני, נולד ב- 1899 ברחובות. הביא צבי תדמור, בהשמטת קטעים אחדים.**

היה הייתה עברית

רות קלי

ארמית	עברית	ערבית
חמירא	שאור קשה, חמץ	ח'אמר = בצק שהחמיץ.
עפרא	עפר	
ארעא	ארץ	ארד. (ארד (א)ל מיעאד – ארץ הבחירה.)
לחמא	לחם.	דווקא כאן שונה, לחם = בשר
עניא	עוני	
דכפין	שרעב. כפנא = רעב	
בני חורין	בני חופש. מאותו שורש – שחרור	תחריר
דזבין	שקנה. ומאותו שורש: זבן – מוכר בחנות	
אתא	בא	אג'א
שונרא	חתול (לא מצאתי שורש משותף)	

כלבא	כלב (סתם קוריוז: המילה קלאפֶטע היא שיבוש של כלבתא	כְּלָב
חוטרא	מקל. ומאותו שורש: חוֹטֶר	
נוֹרָא	אש. והמילה נר מאותו שורש.	נאר
תורא*	שור	תור

חג הפסח מתאים ביותר לעיין במילים שמקורן בארמית, וכנסו לשימוש בעברית המודרנית. ההגדה של פסח משופעת במילים כאלה ונביא כאן את המילים בארמית, בעברית ובערבית. במקרים רבים השורש זהה או דומה.

הן מופיעות בסדר ביעור החמץ, בשיר שכולנו יודעים בע"פ: הא לחמא עניא, ובחד-גדיא.
*לפעמים האות ש' והאות ת' מתחלפות. (שלוש – תלאתה. וגם בעברית – תלת אופן) ונאמר: אָמֵן (בערבית אאמן = אמונה).

משולחנו של גיאוגרף הר גלבוע – הצבי ישראל – חלק א.

שוקי ברנדויין

צילום: אתר גאג'ט ליין

'יעלה מורא המלך והחרב בלבבו'. יורם טהר לב.

דרך הפטרולים העולה לשער הזהב נפרצה ע"י קק"ל בעת שחבורת 'גולדן-גייט' הופיעה בארץ וחיילים פיזמו משירה, כאשר חזרו מלילות של מארבים על הגבול, והמתינו לאיסוף במקום שזכה לשם זה.

הגלבוע מתרומם במופע טקטוני מרשים לאורך העתק גלבוע-כרמל והבקע שלאורכו יוצר את תוואי הדרך שבין קישון לירדן. הרכבו הסלעי גיר איאוקני סדוק ומחלחל, בחלקו תצורת בר כוכבא הטרשית ובחלקו כיסוי נארי. הקרקע בעלת קיבול שדה נמוך שלא מותיר מים זמינים לצומח ומייצר מדבר מקומי שומם. התרוממות שכבות הגיר של הגלבוע לאורך קו השבר חושפת אקוויפר המזין מעיינות

העתק, אלו מעיינות בעלי הספק רב שנתי יציב. תוסיפו את המבנה הקארסטי של הגיר ונקבל תוספת זמינה ומשתנה בהתאם לעונה. כך תורם ההר המדברי שפיעת מים הנחשבת שניה בעושרה למקורות הירדן. הר גלבוע מחבר בין הגיאולוגיה לבין קללת דוד, 'אל טל ואל מטר בגלבוע ושדה תרומות'.

הר גלבוע ניצב על הדרך שבין זרעין לביסאן, בה עברו צבאות ומצביאים רבים, סתי הראשון, רעמסס השני, פומפיוס – הם מתוך אלו שחלפו לפנה"ס. סלאח אדין בשנת 1183, אחריו המלך הצלבני בלדווין הראשון, נפוליאון במרדף שניהל אחר קרב תבור, ובסוף האלף האחרון, הדיוויזיה הרביעית הבריטית בשנת 1918 וגדודי חיטין וירמוך של צבא ההצלה בתש"ח. הגלבוע צפה על ניצחונות ותבוסות, כמו קרב עין ג'אלוד שבלם את הצבא המונגולי שכמעט שכשך רגליו בים התיכון; ובחזרה אל התנ"ך, אל גדעון שהיכה במדיינים באשמורת השחר ושאל שנפל על חרבו, מלך אמיץ שהתנ"ך בא איתו חשבון. כל אלו מעידים על מיקומו האסטרטגי של הגלבוע, מצודת השומרון.

במאה העשרים פגש הגלבוע ביהושע חנקין שגאל קרקעות בעמק וגם נקבר בתחומו, קק"ל רכשה את אדמות נוריס, בעמק חי שבט אל עזוויה הבדווי שקק"ל קנתה עבורו קרקעות חליפיות בעבר הירדן. הרכבת הפלסטינית עברה בעמק וחלוצים הקימו 'חומה ומגדל' בתל עמל. בימי המאורעות שלטו קני צרעות של פורעים ולוחמי הג'יהד של עז אדין אל קאסם, בעקבותיהם הופיעו פלוגות הלילה הנוקמות של אורד ווינגייט שאימצו את מורשתו הלילית של גדעון. מדרום לגלבוע שלח אצ"ל את ברוך מזרחי האמיץ למשימה שממנה לא חוזרים בחיים. בתש"ח התנהל קרב קשה בטירת צבי, צהל נסוג בנחל בזק ונסוג בג'נין, אך גדוד 13 של גולני נאחז בגלבוע. במלחמת ששת הימים תקף משה בריל-בר כוכבא, מהמפקדים הטובים שהיו בצה"ל, עם חטיבת 45, בעמק דותן, אחריו הופיע גיבור מסוג אחר, מוחמד בכרי שביים היסטוריה, ג'נין, ג'נין.

בימי שגרה צפה ההר בחקלאים המגלים בין הרגבים את שורשי אבותיהם, שרידי בתי כנסת ופסיפסים המעוטרים ברוח עכו"ם לצד עקדת יצחק או כתובות המעידות על תחומיה של ארץ ישראל ע"פ ההלכה.

קק"ל ביצעה פעולות שהסדירו את שפיעת המים מ'שדה התרומות' העשיר של הגלבוע, ניקזה קרקעות ומעינות מליחים, בנתה מתקני מיהול ומאגרים לניצול מירבי של תפוקת המעינות שהפכו את בקעת בית שאן לאוטונומית מבחינת ניהול משק המים (בטרם הסכם השלום עם ממלכת ירדן). מעולם לא עמד הגלבוע בלב אזור כה מפותח אינטנסיבית, ועתה זכה לגינה ירוקה שהכשירו הקיבוצים בעמק, המושבים הכשירו מטעים בספר המזרחי ובוסתנים של הפלסטינים מדרומו. מדי פעם הופרה השלווה, היו אלה פיגועי מחבלים או בריחות נועזות של אסירים. הבריחה הנועזת של עשרות אסירי פדאיון התרחשה ביולי 1958, מולם התארגנו חברי משקים חמושים שהשתלטו על מגדלי כלא שאטה וצלפו בנמלטים, 13 אסירים נהרגו. כוחות הבטחון שהגיעו השתהו ומנעו פריצה שתכננו הקיבוצ'ניקים לחצר הכלא, אך חוסר המעש בעוד סוהר שנורה בידי חבריו מוטל פצוע בחצר, הניע את בני המשקים להתעקש, לפרוץ פנימה ולחלצו. משמר הגבול פרס חסימות בגלבוע עד רדת החשכה... בעקבות המחדל ננזף יצחק רבין, אלוף הפיקוד.

הגלבוע, הר מוזר מבחינה הידרולוגית, מהווה קו פרשת מים ארצי בין חרוד לקישון. המרחק בין פסגת מלכישוע, הגבוה והגשום לבין נחל בזק הנמוך והשחון, קצר ובעל הפרש גבהים של כ-700 מ'. למרות משטרו השחון הוא מקור המים החשוב לאלו החיים למרגלותיו והעיר בית שאן נסמכה על שדה התרומות של הגלבוע. מיקומו בספר המדבר ומשטרו היבש מפגיש במעבר חד את חבורת צומח הים תיכוני עם החבורה האירו-טוראנית הערבית ושם מקומו של אירוס הגלבוע. הגלבוע

מתאים לגידול גפנים אך אלו לא התאימו לתרבות המוסלמית ונעלמו, נותרו גיתות. הכורם הישראלי המפורסם ביותר בסביבה היה נבות היזרעאלי.

הגלבו, שגובהו המוחלט גדול מגובהו על פני הים, ער ונכון לתרחישים שונים כמו חיבור ים תיכון עם בקע הירדן או הובלת מי ים בשוליו וניצול הפרש גבהים ליצירת חשמל הידראוולי, איאולי, התפלה ולבסוף, שחרור עודפי מים, מלחים ותשטיפים לים המלח. הפרש הגובה הנותר עד לים המלח מותר פוטנציאל שימוש חוזר. קו גובה פני הים אינו רחוק מקו פרשת המים שבעמק וזאת הסיבה למעבר נוח של צבאות ומצביאים ולהתרחשותם של מאורעות היסטוריים. זהו התוואי הגאוגרפי המחבר בין דרך הים לדרך ההר ואת רכבת העתיד, בין נמל חיפה לרבת עמון. בציר זה נעו פלישתים ויותר מכל, מסמל הגלבו את מקום הקרב האחרון של שאול הנואש. המשך יבוא..

"אדם יוצר רוע, כשם שדבורה יוצרת דבש" או: האם יכולה הספרות להגן על הדמוקרטיה?

חלק א'

ד"ר שלמה הרציג*

בשעה ששורות אלה נכתבות אנו מצויים בעיצומם של משברים קיומיים, מקומיים ועולמיים. באירופה מתחוללת מלחמה עקובה מדם בעקבות פלישתה של רוסיה, בהובלתו של נשיאה העריץ ולדימיר פוטין, למדינה השכנה אוקראינה, תוך שהוא מאיים (גם בנשק גרעיני) על אירופה ועל העולם כולו. בישראל אנו מצויים (אולי) בעיצומו של גל טרור איסלמיסטי רצחני. כול אלו הם ביטויים של אלימות אנושית ברוטלית. לבד מן ההיבט הצבאי והבטחוני של הרעות החולות הללו, הרי שיש להן גם השלכות פוליטיות לא מבוטל שכן, מציאות אלימה וקשה, בכל מקום שהוא, עלולה לערער את יציבות המשטר הנוהג במדינה.

ואכן, לא מעט הן הסכנות ליציבותה של הדמוקרטיה הישראלית. אם בעבר הלא-רחוק נדמתה זו כחזקה ובלתי ניתנת לערעור, הרי שבשנים האחרונות מתחזקת התחושה בציבוריות הישראלית, שערכי השוויון והחירות העומדים בבסיס המשטר הדמוקרטי בישראל ובעצם, בעולם כולו, אינם איתנים ויציבים כבעבר.

במאמר זה ארצה לבחון את הדרך (ולמצער, אחת הדרכים) בה מתמודדת הספרות עם המתח החריף שבין דמוקרטיה לדיקטטורה. בשל קוצר היריעה תיבחן ברשימה זו יצירה אחת בלבד. הכוונה לספרו של הסופר וליאם גולדינג "בעל זבוב", שראה אור בשנת 1954, שאף זיכה את מחברו בפרס נובל לספרות לשנת 1983.

"בעל זבוב" הוא רומן אלגורי רב אנפין המתאר את קורותיה של קבוצת ילדים אנגלית, כולם בני טובים ובעלי חינוך בריטי הולם (כולם בנים, אגב, ואין ביניהם אף לא נערה אחת), שככל הנראה נמלטו, באמצע המאה הקודמת ממלחמה אטומית המתרחשת ברקע. בעקבות התרסקות מטוסם, נקלעו הילדים בעל כורחם לאי בודד כשהם מנותקים מן העולם החיצוני, ומבלי שיימצא בקרבם אף לא מבוגר-אחראי אחד. טייס המטוס אמנם הספיק לצנוח ממנו, אך נהרג בנחיתה, וגופתו שנתלתה על ענפי העצים בפסגת האי תהפוך, מאוחר יותר, ל"מפלצת" בדמיונם החרדתי של הנערים.

עיקרה של עלילת הספר נסב סביב תהליכי הסתאבותה של חברת הילדים, שמתחילים את דרכם כחברה דמוקרטית ושוויונית למהדרין ומסיימים אותה כפראים צמאי דם. היסוד האלגורי ביצירה הוא דו משמעי. בהיבט אחד שלו - הממד הדיאכרוני-התפתחותי - מתאר הרומן את ההיסטוריה של האנושות, מן ה'סוף' אל ה'התחלה', כלומר מן התרבות והציוויליזציה אל הפראות והברבריות. ובנוסף אחר, קבוצת הילדים התמימה, כביכול, מאפשרת למחבר הרומן לדמיין באמצעותה, ב'תנאי מעבדה', את תהליכי התפתחותה של החברה האנושית על כל גחמותיה, יצירה ותאוותיה, כולל פולחן האלילות והקרבת הקורבנות המאפיין את ראשית דרכה. ממד אלגורי נוסף, סינכרוני ביסודו, טמון במערכת היחסים בין הילדים באי ובמהלך הטרגי של הפיכתם מחברת מופת שוויונית ודמוקרטית לחברה אלימה ומעוותת, שאף היא יציר כפיהם, אולי אף יותר מזו המוקדמת, שכן הראשונה מייצגת את שרידי החינוך הבריטי הטוב שקיבלו הילדים, ואלו זו האחרונה היא פרי מעלליהם בלבד. אגב, שם הספר מתייחס לאל הכנעני בעל זבוב, שמשמש גם שם נרדף לשטן.

לפי האנציקלופדיה המקוונת 'ויקיפדיה' בתקופה בה נכתב הספר הייתה נפוצה ספרות האיים באירופה. ספרים רבים נכתבו על פי הדפוס בו קבוצת ילדים נקלעת לאי בודד, מנותקת מהעולם המוכר לה, ומצליחה במשך הזמן ליצור באי חברה אוטופית מחקה את המודל המוכר של חברה מערבית דמוקרטית-נאורה ומיישמת את ביצועיה. דוגמה מובהקת לכך יכול לשמש ספרה של מירה לובה "אי הילדים" משנת 1947 (תורגם ועובד מגרמנית לעברית על ידי ימימה טשרנוביץ). ספרה של לובה מוקע ומושמץ היום בשל הסטריאוטיפים המגדריים והאחרים, שבהם הוא גדוש, אך אין ספק באשר לטוב לבם ולנכונות לסיוע ולשיתוף פעולה חברתי אמיץ של מרבית הילדים (והמבוגרים) המאכלסים את עלילת הספר.

מתוך ראייה פסימית הרבה יותר משל מרבית מחברי ספרות האיים המסורתית, באשר ל'טבע האדם', ויליאם גולדינג, בספרו "בעל זבוב", מתריס כנגד האופטימיזם הנבוב (לדעתו) של ספרות האיים הקלאסית. כאמור, החברה אותה בונים הנערים ברומן שלו שונה עד מאוד מן הדגם הטיפוסי של ספרות זו. חרף חינוכם הטוב מתנתקים הנערים מהחברה התרבותית הנאורה ונסחפים בהדרגה אחר יצריהם עד להפיכתם לחברה פראית ורצחנית בה האדם מתגלה במרעו.

אמנם בתחילת דרכם על האי הבודד פועלים הילדים יחד במטרה לשרוד, ומנהיגים בתוכם כללי התנהגות דמוקרטית ושוויונית למדי. כך, למשל, נבחר ראלף למנהיג הילדים על האי בהצבעה חופשית (באורח אירוני, התואם גם מודלים 'דמוקרטיים' בני זמננו, הבחירה בו נבעה בעיקר מחזותו המצודדת). בנוסף, רשות הדיבור באספות הילדים ניתנת רק למי שמחזיק בידו בתורו את הקונכייה שמצאו על החוף; הקונכייה, משמשת את הילדים גם כשופר הזעקה לאספות ולצרכים נוספים. עוד הישג של התבונה, בהובלתו של ראלף הוא רעיון הדלקת מדורה בראש ההר, כדי לאותת לספינות מזדמנות, והחלטה לבנות סוכות מגורים להגנה מפני פגעי האקלים בלילה. אגב, שתי החלטות אחרונות אלה (ובעצם, גם ההחלטות הדמוקרטיות הנוספות) אינן צולחות לאורך זמן, כיוון שהן מצריכות סבלנות, אורך רוח ודחיית סיפוקים, תכונות שהילדים (ומבוגרים?) אינם מצטיינים בהן. הסוכות נותרות רק בראשית בנייתן, והאש נכבית בשל הזנחה וחוסר טיפול וכך מוחמצת גם אנייה החולפת לה ליד האי מבלי לגלותם.

בתוך פרק זמן קצר, ובשל ויכוחים וחיכוכים המתגלעים ביניהם, הילדים מתפצלים לשתי קבוצות: הקבוצה של ראלף, שדמותו כמנהיג משקפת, בדרך כלל, את קול התבונה והסובלנות, גם אם לא באופן מושלם, שכן גם ראלף אינו נקי מחולשות אנוש, וכמנהיג הוא מתאפיין ברכות יתר מצד אחד, ובהתנשאות כלפי "חזרזיר" - הילד השמן, הממושקף וחולה הקצרת, ובקצרה, הילד הדחוי, שאיש אינו זוכר את שמו ורק כינוי הגנאי דבק בו - מצד שני. ראלף מנסה בתחילה לקרב את החברה שהילדים בונים על האי לחברה האנגלית-מערבית ממנה הם באו. פעולותיו נשענות על הידע שנטמע בו כנער בוגר-יחסית (הוא בן 12) ומשכיל, הצועד בגאווה בעקבות אביו שלדבריו משמש מפקד

בחיל הים הבריטי. ראלף אף מעניק לג'ק מרידיו, במטרה להשקיט את כעסו של זה האחרון על שלא נבחר למנהיג הילדים, את האחריות על קבוצת נערי המקהלה, שבראשם הוא (ג'ק) עמד בעבר. אך זעמו ותסכולו של ג'ק על שלא נבחר להנהגה גדולים מכדי לשאת את הובלתו של ראלף, ובהמשך עלילת הרומן הוא מנהיג את ה'אופוזיציה' הרצחנית לראלף.

גם "חזרזיר" הילד הדחוי משקף בדבריו את קול השפיות, והוא מנסה תמיד לחשוב באופן הגיוני ושקול, אך חולשתו הגופנית והמנטלית היא בעוכריו והילדים מלגלים עליו ומתעללים בו, כדרכם של ילדים (ומבוגרים?) כלפי החלש מהם. אפילו העובדה שמשקפיו של "חזרזיר" מאפשרים לילדים להדליק אש על האי איננה מסייעת לו בשיפור מעמדו בקרב הילדים, והוא מושלך אל תחתית הסולם החברתי. יתר על כן, גניבת משקפיו, בהמשך העלילה, וניסיונו להשיבם אליו יובילו בסופו של דבר למותו האכזרי.

המשך יבוא בגיליון הבא...

ד"ר שלמה הרציג מרצה לספרות ולתרבות (להזמנת הרצאות: 050-6282995)

לראות, להביט, להתבונן

צילם יוסי רזי

מוזאון חי – צ'יצ'סטר בריטניה - ותיקים מתנדבים - אפריל 2022

נתראה בעלון הבא

תם ולא נשלם